

ut fit in morte desinit status religiosus; vivente autem ipso, qui promissit, cum totaliter tradiderit se ipsum secundum quamcumque rationem, quæ ex ejus voluntate, et libertate pendebat, et hoc sit de jure divino, non poterit admitti dispensatio. Ad confirmationem patet ex dictis; concludimus ergo, quod cum magis in decorem reipublicæ christianæ cedat non dispensari in voto solemn

religiosi, quam e contra, sententia theologorum, quæ partem tuetur negativam probabilior erit, et securior, præsertim cum ipsa attendat id, quod est de jure naturali, et divino, ne scilicet propter bonum particulare regni vel totius mundi violetur illud jus naturale, respectu cuius quodcumque bonum creatum habet minimam entitatem.

Quæstiones sequentes quodlibeticas, quæ pro academiæ more, doctorali lauro præmitti solent, auctor recitandas a discipulis composuit. Placuit vero eas huic tomo inserere; tum ut multorum votis copia fieret, eam enim dum recitabantur fecerunt sitim, quæ uno audiendi haustu expleri non potuit, et oculi in voluptatis, et disciplinæ consortium hac preli arte vacarentur; tum præcipue ut non sine admiratione constet, virum tot seriis, et rigidis occupatum amanioribus istis non defuisse, et illud opus per indulgentiam, et remissionem licuisse, quod cum alias satis esset virtuti, etiam virtuti otium subtraheret. Porro quoad opus ipsum attinet, nostrum in primis esto iudicium auctorem redolere, non suppositum, et adulterinum, sed legitimum esse, cæterum tumultuario compositum, et non ultima manu perpolitum. Sic vero nos imperfectum relinquimus, quia præstat sincero calamo tanti magistri ultroneas, et primas cogitationes ministrare, quam et nostra tenuitate aliquid, etsi mediatum addidisse.

QUÆSTIO PRIMA EXPOSITIVA.

AD ILLA VERBA :

Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, Genes. xx.

Cur Saram tanto argenti pondere ad velamen oculorum uti Abimelech voluerit.

I. Magna consuetudinis vis, magna temporum, successionumque elabentium firmitas. En ipsa antiquitatis auctoritas, nihil majus in sui probationem sistit, quam se ipsam, inconsultum est quidquid veterum fundamento stabilitur, et via illa solida, et sine periculo, quæ multorum attrita pedibus, pulverem potius quam pollutum exhibet, nitidumque aspectum, visui magis, quam incessui profuturum. Non potest humana mediocritas omnia simul capere, et ideo paulatim dirigi, et ordinari, et ad perfectum perducere debuit disciplina, ut quæ prioribus sæculis inculta, et vix barbariæ disposita, hirsuta, adhuc et spinosa videbantur, successu temporum eliquente, cultu redderentur, et polita. Pulchre Tertullianus cap. i de velandis virginibus: «Nihil, inquit, sine ætate est, et omnia tempus expectant. Denique Ecclesiastes, tempus inquit omni rei: aspice ipsam creaturam, paulatim ad fructum promoveri: granum est primo, et de grano frutex oritur, et de fructu arbuscula emittitur, deinde rami, et frondes invalescunt, et totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, et flos de germine volvitur, et de flore fructus aperitur, is quoque rudis aliquando, et informis paulatim ætatem suam dirigens eruditur in mansuetudinem

saporis; sic et justitia, nam idem Deus justitiæ, et creaturæ, primo fuit in rudimentis natura Deum metuens, dehinc per legem, et prophetas promovit in infantiam, dehinc per evangelium efferbuit in juventutem, nunc per Paraclitum componitur in maturitatem.» Huc usque Tertullianus.

II. Ex cujus verbis eam mihi in vestro conspectu (amplissimi patres) mentem constituo, quam scilicet infirma, impotensque sit naturæ nostræ progressio; quam robusta consuetudinis vis, quæ natura altera appellari solet. Sed revera, non tam æmula naturæ, quam illius robur, et firmamentum appellanda videtur: natura enim inchoat, usus confirmat, illa prioribus actibus ævi infantilibus quibusdam institis, pannisque obvolvitur, et ut tenuis arbuscula vix tenera plantatione germinat, et innascitur; ista quasi robusta arbor amplificatis radicibus, neque ventorum flatibus movetur, neque cœlestibus inclementiis infirmatur. Ecce præ manibus nobis est præclarissimum sacræ Abrahami patriarchæ uxoris exemplum, quod in difficillimi libri Genesis textu expendendum in hac præsentis oratione proponimus. Cum illi in oculorum velamen mille argentei a rege Abimelecho consignentur, ut velata facie deberet incedere non ad extra-

neos tantum, sed etiam ad omnes domesticos, seu: *Ad omnes*, inquit sacer textus, *qui tecum sunt*, quasi velamen pulchritudinis, ac decoris, cum in usu, et consuetudine non virginum tantum, sed et matronarum futurum sit, ut neque domi ad horam illo carere fœminarum pudicitiae concedatur. Et quia verba nostri textus magnis, et illustribus interpretibus difficilia valde visa sunt, placet totam facti speciem, quæ in illo capite xx Genesis narratur, breviter expendere, ut inde tam illius textus intelligentiam, quam quæstionis totius summam evidentius exprimamus.

III. Post eversam incendio cœlesti Sodomorum religionem, et terribilem illam in peccatores divinæ animadversionis censuram, cum jam nonaginta novem annorum ætatem patriarcha Abraham complevisset, decrevit ab illo loco, sive propter nefandam tanti sceleris memoriam, sive propter gravem, et insalubrem religionis temperiem, sulphurei cineris teterrimum adhuc spirantis ardorem, alio commigrare cum Sara uxore sua decennio minori, id est octoginta et novem annorum, et versus australem plagam iter collinens, ut a mari mortuo recederet, ubi quondam nefandæ illæ civitates sitæ fuerant apud Geraræ urbem Abimelecho regi subjectam peregrinari constituit. Cumque tanti viri fama non inter vulgares solum, sed etiam inter regni primores, atque adeo apud ipsum regem percubisset, etiam de ipsa Sara in palatio nuntiatum est, quam sororis nomine Abrahamus ipse inter exteros degens occultam, matrimonii causa, indigitare solebat. Multus de illa sermo inter proceres, magna apud regem commendatio, confabulatio multa, ille pulchritudinem, venustatemque summa admiratione excollit; alius modestiam, totiusque cor-

poris, etiam ad miraculum usque compositionem, et gratiam; alius prudentiam, discretionisque sensum, et verborum gravitatem commendat; alius urbanitatem, et morum omnium suavitatem. Denique incomparabilis feminae speciem immensis laudibus accumulatur: non est talis mulier, inquiunt, ut alii de Judith, super terram in aspectu, in pulchritudine, et in sensu verborum. Quid plura? Instigat fama, regem accendit cupido, amor inflammatur, et quam nondum visam mensurum tantum penicillo adumbratam hauserat, sensus in visione obstupescit, hæret in vultu, vincitur in præsentia, plus in Sara quam in fama recognoscit, superat umbræ magnitudinem venustatis species, et corporis veritas.

IV. Denique: *Misit Abimelech rex Geraræ, et tulit eam*. Ecce tibi per noctem ultor ille divinitatis oculus, et æterna divini Numinis censura Abimelechum urget, et facti rationem exposcit, neque minori supplicio, quam morte plectendum pronuntiat, nisi intactam adhuc, et incognitam a se alieni tori uxorem patriarchæ resignet: *En, inquit, morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum*. Felix rex, quem somnium correxit, non hæsitavit, non distulit, non amor, non ardens hiantis flamma cupidinis obcæcavit, et tenuit, neque saltem disputare permisit, an somnio dissuadenti crederet, quod tam bona fide videns sponderat. Consurgit ipse nocte, moras omnes abjicit, torporem discutit, et vocatis servis suis omnibus, verba divina refert, oracula exponit. Timent omnes, et urgentem desuper divinæ executionis vindictam seria retractatione satagunt inflectere, et emollire, et vocato Abrahamo, dataque satisfactione, variisque cumulatis muneribus, tantum ad ipsam Saræ, cujus venustate, et gratia fue-

rat captus, seria si quidem, sed non facilibus mysteriis obstrusa, et recondita admonitionis verba profert: *Ecce, inquit, mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quocumque perrexeris, mementoque te deprehensam*. Sic rex ille jam temperans, jam Dei flagello monitus, et abstinens, ad Saræ non jam pulchritudine sua vulnerantem, sed castitate sanantem, sed Dei gratia fulgurantem.

V. Difficultas autem hujus textus nascitur ex duplici principio, primo quia illud pronomen hoc, quod in nostra editione vulgata habetur, et referre videtur argentum datum Abrahamo, ex quo deberet Sara sibi velamen faciei comparare, si Hebræicam originem consulamus, non refert argentum, sed ipsummet Abraham, redditque hunc sensum. Mille argenteos dedi fratri tuo, ecce ipse, scilicet Abraham, erit tibi in velamen oculorum. Secundo oritur alia difficultas ex illo verbo mementoque te deprehensam, pro quo in Hebræo habetur, et increpata est, quia videlicet his verbis, non tam consolationem, quam reprehensionem Abimelech ipsi Saræ induxerit. Utrumque valde difficile est, qua videlicet ratione voluerit tantum pecuniæ Abimelech rex Abrahamo elargiri, ut ipsemet pro velamine oculorum uxori suæ deserviret, quam adeo sibi fidelem, et temperantem fuerat semper expertus? Neque minori caret difficultate, quomodo Abimelechus Saræ increpari jure potuerit, cum ipsa in culpa non fuerit, quod ab ipso adamata et sollicitata, et ad proprii tori vinculum fuerit accita? Certe totum orationis pondus eo devertit, quod id solum Abimelech in Sara negligentia, atque incuria deputaverit, quod invelatam eam vidisset, et solemnem hunc apud omnes gentes morem, et consuetudi-

nem feminas velandi, in domo tanti prophetæ, in tam prudenti, ac modestissima femina desideraverit. Hinc de velamine mulierum præsertim ante nuptias, aliquando quoque in Ecclesia agitatum est, quod Tertullianum compulit ut de virginibus velandis tractatum integrum scriberet, quo morem istum, consuetudinemque, non in Ecclesia tantum, sed etiam inter nationes, et gentium regnis usitatum, abundantissime demonstrat. Sed quid si tantæ antiquitatis consuetudo ista sit, ut etiam in Sara a Palæstino rege fuerit vindicata, certe in Scriptura primum velaminis nomen sic dedicatum invenimus, neque hoc in virgine, sed in nupta, et uxore, eaque longæva, sed et exemplum habemus in Rebecca, sed desponsata, quæ cum ad sponsum perduceretur, viso adhuc a longe Isaac in agrum ad meditando egresso, tollens cito pallium, operuit se, itaque simul ac ipsum cognovit esse quem de longinquo perspexerat, inquit Tertullianus de velandis virginibus, cap. xi: « Non sustinuit dexteræ colluctationem, neque osculi congressionem, neque salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est, Spiritu nuptam, negavit virginem velata: ibidem ostendit etiam nuptias de aspectu, et animo fieri quemadmodum stuprum. » Hæc sunt antiquissima, quæ reperiri possunt velationis exempla. Sed in desponsatis, et uxoribus tantum. Inde etiam apud ethnicos, et barbaros consuetudo inolevit, ut velatæ mulieres ad virum ducantur dum maritantur, quod usque adeo verum est, ut nuptiæ inde nominentur, scilicet a nubendo, aut velando, quia dum matrimonio virgines traduntur quasi in signum pudicitiae flammeo aliquo, aut velo quasi nube operiebantur. Hinc illud Varro lib. iv de lingua Latina: Neptunus quod mare

terras obnubatur, ut nubes cœlum, a nuptis, id est, opertione, ut antiqui; a quo nuptu, nuptiæ dictæ: quo etiam illud poetæ alludit:

Lutea demisso sui lavit flammea vultus.

VI. Altius tamen Apostolus velamenti hujus originem repetens, ad ipsa prima naturæ jura eam revocare videtur consuetudinem, dum sic Corinthios alloquitur cap. XI, 1 ad Corinth: *Vos, inquit, ipsi judicate, decet mulierem non velatam orare Deum? Neque ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; mulier vero, si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.* Ecce totius velamenti in mulieribus origo, nempe ipsa naturæ institutio, ut illi cedat in gloriam si caput suum velatum habeat, quoniam ipsamet capillorum densitas, et comæ diffusio quanti decoris sit ac gratiæ velamentum capitis in muliere apertissime demonstrat. Nam ut recte Clemens Alexandrinus inquit in suo pædagogo, lib. III, cap. III: « Deum voluit feminam quidem esse glabram, ac levem, sola coma, sicut equum juba, sponte naturæ exultantem: virum autem, cum sicut leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris, ac imperii indicium; » quamque ut ipsius naturæ lege mulier subjecta viro creata est, ita in subjectionis signum caput ei a natura tam officiosa capillorum paratura velatum est, ut quasi dimisso capite incederet, quæ supra caput suum impositam potestatem ipso naturali velamine profiteretur; quia ratione difficilis Pauli locus in plano sensu venit intelligendus, cum de muliere dicit: *Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos*, quasi dicat, velari debet mulier, et ab ipsa ei natura capillamentum in velamen capitis datum est, ut cognoscat potestatem supra

caput suum habere, idque propter angelos, id est, propter superiores, quibus gubernanda, et erudienda traditur mulier, neque enim ipsam docere, aut gubernare decet, quod angelorum munus est, sed discere ab aliis, et gubernari. Quamquam etiam opportune Clemens Alexandrinus non improbante Theophylacto super caput XI primi ad Corinthios intellexerit præcipi ab Apostolo ut mulier potestatem, hoc est, velamen habeat super caput propter angelos, id est, propter justos, et Ecclesiæ ministros, ne hos ad fornicationem alliciat, et scandalizet. Sed et nervosius Tertullianus libro de velandis virginibus, cap. VII: « Adumbrari, inquit, debet facies tam periculosa, quæ usque ad cœlum scandala jaculata est, ut cum Deo existens, cui rea est angelorum exterminatorum, cæteris quoque Angelis erubescat, et malam illam aliquando libertatem capitis, sui comprimam, jam nec oculis hominum offendam. » Eam quippe aliquorum sui temporis opinionem, Tertullianus hic prosequitur, qui locum illum Genes. VI: *Cum vidissent filii Dei filias hominum quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant*, de Angelis intellexerunt quod in feminarum pulchritudinem exarserint, et ob peccatum illud de cœlo exterminati sint. Itaque et in subjectionis signum, et pudicitiae insigne velamen mulieris oculis, et capiti ipsa naturæ providentia elargita est, unde neque ab ipso primordio nativitatis vestitur pudor, sed cum incipit concupiscentiæ tributum pendere, et pati quod alterius ætatis est: « Ex quo se intelligere cœperit, inquit Tertullianus relatus, et sensum naturæ suæ intrare, et de virgine exire, et pati novum illud, quod alterius ætatis est, nam et principes generis Adam, et Eva quamdiu intellectu carebant nudi

agebant, at ubi de arbore agnitionis gustaverunt, nihil primum senserunt, quam erubescendum, itaque sui quique sexus intellectum tegmine notaverunt, sed etsi propter angelos velanda est, sine dubio ab ea ætate lex velaminis operabitur, a qua potuerunt filiae hominum concupiscentiam sui adducere, et nuptias pati. » Ita Tertullianus loco citato, capite undecimo.

VII. Habemus igitur velaminis originem in mulieribus tantæ antiquitatis censi, quantæ et ipsa institutio naturæ, neque ab illius usu, et consuetudine potuerunt divertere, nisi quæ ab ipsius naturæ legibus aberraverunt, et impositam supra caput suum potestatem, subjectionemque naturæ, et omnem pudicitiae decorem in ipsa oris compositione refulgentem detegendo prostituerint. Neque hoc solius apostolici præcepti vigor est, sed eruditio consuetudinis, et naturæ, cum etiam ante Christi adventum, tam Judæorum, quam gentilium feminas velatas incedere consuevisse exploratissimum sit. De Judæis fidem facit Tertullianus libro de corona militis, cap. IV: « Apud Judæos, inquit, tam solemne est feminis earum velamen capitis, ut inde noscantur. » De gentilibus in primis nobile exemplum refert ex Homero Clemens Alexandrinus lib. III pædagogi de Creusa Æneæ uxore, quæ ob insignem honestatem, neque cum Troia quidem caperetur, perterrita se ut lumine detexerit, sed etiam dum ab incendio fugeret velo tecta permansit. De mulieribus Romanis id æque docet Valerius Maximus lib. VI, cap. III, dum refert horridum Caii Sulpitii Gallii maritale supercilium, nam uxorem dimisit, quia eam capite aperto foris versatam cognoverat. Tacitus quoque libro XIV de Popæa Sabina inquit: « Rari in publicum gressus, idque velata parte oris, ne

satiaret aspectum, vel quia sic decebat. » De Græcis mulieribus testis est Apuleius in illis verbis quæ refert libro XI de asino aureo: « Mulieres candido splendentes amicimine, etc. » De Laconis omnium feminarum laudatissimis illud a Plutarcho litteris mandatum est in apophthegmatibus Laconicis: « Virgines Laconicas operta facie, maritatas vero velatas prodire solitas, ea nimirum ratione, ut illæ sic maritos invenirent, istæ vero jam maritos habentes aliis placere non curarent. » Sed tamen ista Lacænarum virginum consuetudo, neque laudari potest, neque probari, sed ut pædagogus Christianus inquit lib. II, cap. XX: « Sicut probro datur Lacænis virginibus quod supra genua vestes coarctarent, ita neque laudatur quod sic detecta, et invelata facie virgineus pudor, quasi vænalis exponeretur, vel potius perderetur. » Denique de Arabibus mulieribus Tertullianus in capite XVII de velandis virginibus ita inquit: « Judicabunt vos Arabiæ feminæ ethnicae, quæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere, quas propterea infelicissimas ait regina quædam Romana; quæruntur adamare, magis quam adamari possint. Curassent vel ex alterius infelicitatis, et quidem frequentioris immunitate felices, quia facilius adamari, quam adamare feminæ possint. »

VIII. Præscripsimus hucusque quæstionis nostræ, atque orationis fundamenta, geminato præsidio, eoque indissolubili, et inconcusso firmata, nempe et naturæ origine, et alterius naturæ, id est, consuetudinis vigore roborata. Restat ad principalem scopum difficultatis, quæ in propositis verbis excitata est, aciem intendere disputationis: